

потужностей підприємств шляхом їх реструктуризації та оздоровлення; \* спрощення реєстраційних і дозвільних процедур для суб'єктів господарської діяльності та забезпечення доступу підприємств до цієї інформації; \* надання пільгових кредитів через уповноважені банки у пріоритетних галузях економіки регіону [2];

2) в соціальній сфері: \* активізація використання потенціалу вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ для виконання науково-дослідних робіт, спрямованих на вирішення потреб регіональної економіки, проблем соціально-економічного розвитку територій регіону; \* посилення взаємодії та співробітництва вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ області із суб'єктами підприємництва, місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування; \* розвиток системи неперервного підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, перекваліфікація вивільнених працівників з метою удосконалення якості людських ресурсів регіону; \* вкладення коштів у впровадження сучасних технологій діагностики, лікування та профілактики; \* зміцнення матеріально-технічної бази мережі лікувально-профілактичних закладів регіону.

3) в екологічній сфері: \* сприяння розвитку інфраструктури охорони навколишнього природного середовища, покращенню умов життя населення, екологічної ситуації; \* використання штрафів за великі обсяги викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря, скидів у водойми та обсяги утворення та розміщення відходів у навколишньому середовищі; \* поліпшення стану водних ресурсів та забезпечення захисту від шкідливої дії вод шляхом будівництва захисних дамб, берегоукріплень; \* сприяння розвитку системи моніторингу довкілля, екологічної інформаційної системи, екологічної освіти та виховання.

Таким чином, сформовані стратегії та напрями мотивації розвитку проблемних регіонів сприятимуть зменшенню територіальної неоднорідності регіонів, нарощуванню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, розширенню експортного потенціалу регіонів, вирішенню ряду серйозних проблем з питань економічного та екологічного розвитку регіонів та на цій основі підвищенню соціальних гарантій добробуту населення, його соціальної захищеності.

**Література:** 1. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / [За ред. З. С. Варналія]. – К.: НІСД, 2007. – 768 с. 2. Поліщук В. Г. Стратегія стимулювання сталого розвитку регіонів як основа реформування економіки України / В. Г. Поліщук // Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів, 26-27 листоп. 2009 р.: В.4. – Т. 3. – Дніпропетровськ: Біла К. О., 2009. – С. 66-69.

*Паніж Ю.С.,  
асистент кафедри менеджменту виробничої сфери  
Державного ВНЗ «Національний гірничий університет»,  
м. Дніпропетровськ, Україна*

## **РОЗВИТОК ДЕПРЕСИВНИХ РЕГІОНІВ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРНОГО МЕХАНІЗМУ**

Сталий територіальний розвиток передбачає соціально-економічне вирівнювання регіонів, їх конвергенцію, утворення так званих «точок» економічного росту у загальному просторовому каркасі. Курс Європейського Союзу на активну регіоналізацію економіки, тобто перенесення акцентів та розширення можливостей регіонів у прийнятті важливих рішень щодо просторового розвитку, свідчить про те, що питання подолання кризових явищ розвитку продуктивних сил є не тільки національним або локальним, але й глобальним. Отже дослідження, спрямовані на розробку концептуальних засад та обґрунтування дієвих механізмів стимулювання сталого розвитку депресивних регіонів в Україні є надзвичайно актуальною темою. Питання розвитку депресивних регіонів досліджували такі українські вчені, як М.О. Барановський, Ф.В. Заставний, А.М. Новікова, О.І. Шаблій та інші.

Сталий регіональний розвиток можна трактувати як такий, що супроводжується загальною позитивною динамікою основних економічних, соціальних та екологічних показників протягом декількох економічних циклів. Тобто під час економічного підйому повинні бути створені умови для того, щоб майбутній спад не мав ознак кризи та не був довготривалим. У той

же час, протягом спаду повинні бути створені такі умови у регіональній економіці, завдяки яким майбутній підйом буде більшим за попередній.

У такому контексті трактування сталого регіонального розвитку утворення просторової депресії повинно розглядатися як неможливе соціально-економічне явище. Продуктивні сили регіональної економіки повинні бути розвинуті до такого рівня, щоб забезпечити фінансування поступальних соціально-економічних трансформацій. Отже, внаслідок циклічного характеру розвитку завжди наступить період спаду регіональної економіки. Якщо порівняти період активності та піднесення регіональної економіки з періодом працевдатності економічного індивіда, то можна знайти багато спільного. Однак, у випадку окремих економічних індивідів суспільними відносинами у економіці передбачено створення та функціонування цілої пенсійної системи. У випадку регіональних економік такого механізму не існує. У той же час з метою пом'якшення наслідків від втрати регіональною економікою конкурентоспроможності або спаду темпів зростання необхідно передбачити систему компенсаційних механізмів, які б склалися з державних та приватних фондів регіонального розвитку. Однак, тут виникає важливе питання інституціональної площини. Тривалість життя економічного індивіда менша за тривалість життєвого циклу регіональної економіки, а значить у останньому випадку може статися, що формування фондів прийдеться на одне покоління управлінців, а витрачання коштів цих фондів – на інше. У розвинутих економіках для стимулювання розвитку економіки регіонів широко використовується кластерний механізм. Слід зазначити, що на відміну від наукового методу кластеризації, який дозволяє згрупувати певні об'єкти, наприклад, регіони, за обраною ознакою, кластерний механізм передбачає розробку теоретико-методологічних засад формування, функціонування та ліквідації кластерів, як комплексних територіально-виробничих утворень. Принциповим питанням у цьому постає те, яким чином регулюючим органам необхідно формувати регіональні кластери: на основі штучного проектування або шляхом їх самоорганізації. Проблема обґрунтування концептуальних засад розробки кластерних механізмів для стимулювання розвитку депресивних територій має особливу актуальність для України, оскільки, на відміну від ЄС, у нашій державі відсутні спеціальні законодавчі документи, які регулюють питання утворення, діяльності та ліквідації кластерів.

Таким чином, з наведеного можна зробити висновок, що поряд з компенсаційними інструментами фундаментальним механізмом забезпечення поступального розвитку регіональної економіки, особливо в умовах загрози виникнення кризових явищ, є формування опорного регіонального каркасу територіально-виробничого кластеру, у якому б створювалася додана вартість регіональної економіки та формувалося фінансове підґрунтя для забезпечення сталого соціально-економічного та екологічного розвитку на основі постійних трансформаційних процесів. Отже, ефективним механізмом стимулювання розвитку депресивних регіонів є формування територіально-виробничих кластерів. За своєю сутністю кластер є об'єднанням декількох підприємств або інших економічних суб'єктів, кооперація яких має певні економічні переваги. Серед економічних переваг кластерного механізму слід виділити ефект масштабу, при якому значно знижуються витрати на виробництво одиниці продукції та послуг; ефект кооперації, при якому знижуються трансакційні витрати на пошук та встановлення домовленостей між економічними контрагентами; ефект близького розташування, внаслідок якого знижуються транспортні витрати, покращується логістика у регіоні в цілому.

Однак, виникає проблема, як сформувати та спроектувати ефективний кластер на території депресивного регіону, економіка якого перебуває у стані стагнації, адже в основі кластеру знаходяться підприємства і результатом кластеру є виробництво продукції або послуги. У той же час депресивний регіон характеризується моноструктурною економікою, відсутністю підприємницької ініціативи, ринку праці тощо. У такому випадку потребують обґрунтування теоретико-методологічні засади формування кластерів на депресивних територіях України.

У теперішній час найбільш розповсюдженою формою кластерів є утворення територіально-виробничих об'єднань, в основі яких знаходиться єдиний виробничий ланцюг. Тобто такий підхід можна назвати послідовним. Підприємства та окремі економічні індивіди групуються у кластері, утвореному на основі послідовного підходу, за ознакою приналежності до процесу виготовлення певного виду продукції або послуг.

Справедливою буде критика такого підходу, якщо його розглядати в контексті стимулювання розвитку депресивних регіонів. Адже для того, щоб налагодити виробничий

ланцюг принаймні одного виду продукції та послуг, необхідно утворення багатьох підприємств одразу, що тягне за собою необхідність формування відповідної матеріальної та фінансової бази кластеру. На відміну від послідовного підходу, найбільш ефективним може виявитися паралельний підхід до утворення підприємств та групування їх у кластер, в результаті застосування якого територіально-виробничий кластер депресивного регіону матиме поліструктурну спрямованість. У такому кластері підприємства об'єднуються не за принципом приналежності до одного виробничого ланцюжка, а за принципом приналежності до єдиної матеріально-технічної бази, на якій може бути здійснено виробництво одразу декількох видів продукції або послуг. Таким чином, можна зробити висновок про необхідність поєднання теоретичних засад сталого регіонального розвитку, результатів досліджень щодо утворення та подолання просторових депресій, а також основоположних принципів формування кластерних механізмів, що дозволить стимулювати регіональну економіку та забезпечити конкурентоспроможність регіонів України.

*Пашкевич М.С.,  
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства  
Державного ВНЗ «Національний гірничий університет»,  
м. Дніпропетровськ, Україна*

### **СТРУКТУРНО РІВНОВАЖНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ПІД ВПЛИВОМ «МАЛИХ» ФАКТОРІВ**

Екологічна система є основою життєдіяльності людини. Поряд з тим, що розвинуті країни світу розвиваються на інноваційній основі, в Україні регіональний розвиток залежить від наявних природних ресурсів. Поступово вичерпуючи природний потенціал регіональної економіки скорочують економічний потенціал майбутнього зростання. Природні катаклізми останніх років, викликані природними та техногенними чинниками, торкнулися розвинутих та депресивних регіонів країн світу. Все це свідчить про недосконалість політики та механізмів регулювання, у першу чергу, економічної діяльності господарчих суб'єктів, яка виявляється не сумісною з наявним екологічним укладом. Тому проблема регіонального розвитку з дотриманням принципу еколого-економічної рівноваги є надзвичайно актуальною та своєчасною для дослідження. Розглянемо результати останніх досліджень вчених щодо поставленої проблеми. Чимало українських науковців приділяють увагу відновленню рівноважного розвитку регіонів, порушених внаслідок ведення довготривалих гірничих робіт [1,2]. Підвищенню ефективності природокористування, рекультивациі та сільськогосподарського використання малопродуктивних земель присвячені роботи Бекаревича М., Герасимчук З. [3], Дриженка А., Древаль О. [4], Копача П., Макаренка П., Поліщука С. Шапаря А. Питання забезпечення рівноважного регіонального розвитку на основі використання альтернативних джерел енергії висвітлюються у працях Будзяка В. [5], Кожухова В. [6], Туниці Ю. [7] та інших. Методологічні засади екологічно збалансованого розвитку світової економіки представлено у дослідженнях таких зарубіжних вчених, як Берг Дж. [8], Дейлі Х. [9], Джеорджеску-Роджен Н. [10], Ілге Л. [11], Зенцей Е. [12], Като С. [13] та інших. Нову парадигму управління еколого-економічними системами регіонів запропоновано та розвинуто у роботах російських вчених Акімової Т. [14] та Юдахіної О. [15]. Так, у [14] автор зазначає, що «ринку погано відчуває деградацію природного середовища, тому що він налаштований оптимізувати економічну систему за допомогою зрозумілих йому критеріїв: прибутку, доходу, темпів зростання виробництва. Біосфера, як єдина система, розумніша за створену людиною техносферу, гармонічніша, ефективніша та економічніша, вона набагато краще збалансована, потоки її речовин та енергії регулюються з надзвичайно високою точністю».

Багато досліджень присвячено досягненню регіональної еколого-економічної рівноваги. Так у [16] еколого-економічна рівновага трактується, як досягнення регіональною економікою стану генерування мінімальних обсягів забруднювачів навколишнього середовища при максимальних обсягах виробництва продукції та послуг. У [17] економічна рівновага природоохоронних заходів визначається, як ефективність екологізації виробничих процесів підприємств та розраховується відношенням витрат на превентивні та відновлювальні заходи з охорони довкілля. Ця думка розвинута у [18] шляхом обґрунтування таких показників